

In memoriam Tom J.C. Berk (1932-2015)

Op 31 juli 2015 overleed in zijn geliefde woonplaats St. Félix de l'Héras te Frankrijk ons erelid Tom Berk. Hij werd al een jaar of vier behandeld voor prostaatkanker met botmetastase, maar reageerde overwegend goed op de medicatie en kon ondanks beperkingen toch nog zeer genieten van het leven. In juni van dit jaar werd de medicatie gestaakt, en werd duidelijk dat het einde nabij was. Nog een paar dagen voor zijn dood, zo vertelde zijn dochter Katja, kon hij intens genieten van een goed glas whisky. Op woensdag 5 augustus is hij in St. Félix de l'Héras begraven.

Voor veel leden van de NVGP is Berk docent, opleider of supervisor geweest, of waren zijn boeken over groepsdynamica en groepspsychotherapie een eerste kennismaking met ons vakgebied. Zijn *Groeps therapie, theorie en techniek* uit 1986 was voor mij het eerste dat ik over groepstherapie te lezen kreeg, en staat vermoedelijk nog bij velen in de kast. Hij was breed opgeleid, als klinisch psycholoog, psychoanalyticus en (groeps)psychotherapeut, en dat komt ook tot uitdrukking in zijn publicaties. Het zijn er te veel om hier te noemen, maar wat zeker niet onvermeld mag blijven is zijn hoofdredacteurschap van het losbladige *Handboek Groepspsychotherapie* dat in de periode 1993-2005 uitkwam, en het meer dan vijfhonderd pagina's tellende en bijna alles omvattende *Leerboek Groepspsychotherapie* (2005), een boek waar ik nog regelmatig in blader om even op te zoeken hoe het ook weer zat met bijvoorbeeld Foulkes, Bion of Whitaker.

Binnen de NVGP was Berk actief als bestuurslid in de periode 1990-1995, in de wetenschapscommissie en als TTK-gever. Tijdens het jubileumcongres van de NVGP in 2007 kreeg hij het erelidmaatschap uitgereikt voor zijn enorme bijdrage aan theorievorming en praktijk van de groepspsychotherapie.

In de periode 2006-2008 schreef Berk onder de titel *Splinters columns in Groepen*, en in het jubileumnummer ter gelegenheid van 50 jaar NVGP schreef hij een uitgebreid artikel over de toekomst van de groepspsychotherapie. Dat hij niet alleen terugblikte maar ook vooruitkeek mag blijken uit een titel als 'Dreigende ondergang van de langer durende groepspsychotherapie?' uit juni 2006. In een van zijn columns schreef hij: 'Ik denk dat Yalom gelijk heeft als hij groepspsychotherapie een weerbarstig onkruid noemt. Ondanks de schaarste en de hindernissen – die ontmoedigend zijn – kom je overal groepspsychotherapeuten tegen die van hun vak

houden en het levend houden. Ze vormen een speciale groep – waar het goed toeven is.’

Lezen, lezen, lezen

Wat steeds in zijn werk naar voren komt, is zijn geweldige theoretische kennis op het gebied van de psychotherapie in het algemeen en de groepspsychotherapie in het bijzonder. Citaten van de oude garde, Whitaker en Lieberman, Foulkes, Bion of Yalom, hij weefde ze gemakkelijk en schijnbaar nonchalant in de context die hij beschreef, maar was evenzeer op de hoogte van het hedendaagse onderzoek. Regelmatig komt daarbij overigens naar voren dat hij meer waarde hechtte aan het groepsprocesonderzoek, dan aan het effectonderzoek waar zorgverzekeraars en managers in de ggz zo veel betekenis aan verlenen. Begrip voor het feit dat niet iedere praktiserende groepstherapeut deze vakliteratuur bijhoudt, benoemde hij en passant. Ik citeer uit zijn column *Facetten van de groepsdynamiek* uit maart 2007: ‘Bijna iedereen blijkt het onderzoek over therapeutische factoren (zoals dat van Bloch en Crouch, 1985; Dierick, 2000), over groepscohesie (zoals dat van Burlingame, Fuhriman en Johnson, 2002), over rollen (Piper, McCallum en Azim, 1992), over groepssamenstelling (Melnick en Woods, 1976), over cotherapie (Paulson, Burroughs en Gelb, 1976) en over leiderschapstijlen (Lieberman, Yalom en Miles, 1973) te kennen. Dat zoveel groepstherapeuten daarmee vertrouwd zijn doet deugd. Ook kennen veel groepstherapeuten het *Handbook of Group Psychotherapy, an*

empirical and clinical synthesis van Fuhriman en Burlingame (1994), al hebben weinigen het gelezen. Dat valt te vergeven.’ Over het boek van Beck en Lewis uit 2000 getiteld *The process of group psychotherapy* schrijft hij in dezelfde column: ‘Je zou verwachten dat groepstherapeuten dit indrukwekkende boek, waaraan enkele tientallen groepstherapeuten en onderzoekers tien jaar werkten, met vreugde begroet zouden hebben en zich ras aan het lezen zouden hebben gezet. Maar nee hoor. Misschien zijn ze ontmoedigd geraakt door alle aanmatigende reclame voor het – wetenschappelijk verouderde – experimenteel laboratorium effectonderzoek met *random clinical trials* en behandelprotocollen. Of misschien is, onder invloed van de korte termijn groepstherapie, de balans tussen ruimte-voor-de-groepsdynamiek en ruimte-voor-allerlei-actieve interventies, erg doorgeslagen naar allerlei actieve interventies of technieken?’

Ondanks zijn stevige verankering in het psychoanalytische gedachtengoed en zijn grote affiniteit met de psychodynamische (groeps)therapieën, was hij allesbehalve dogmatisch en stond hij altijd open voor nieuwe ontwikkelingen. Zo sprak hij zijn bewondering uit voor het werk van bijvoorbeeld Dan Casriel, van Marsha Linehan en van Arnold Rachman, en was hij een voorstander van het gebruik van narratieve technieken in de groep. Toch bleef hij kritisch: ‘Maar een aantal actieve methoden die tegenwoordig in de groepstherapie gebruikt worden, doen me nogal simplistisch of modieus aan.’

Over de grens

Berk vergeleek de Nederlandse situatie geregeld met die in de Verenigde Staten, waar de AGPA, die uitgesproken psychodynamisch georiënteerd was, in 1972 al plaats inruimde voor alle psychotherapeuten die met groepen werken, ongeacht het theoretisch kader, en hen hielp vertrouwd te worden met de groepsdynamica. Maar ook over de ontwikkeling van de groepstherapie in Engeland, Frankrijk en andere landen wist Berk veel, wie ertoe deed en wat er gaande was; steeds weer duiken namen op in zijn teksten die ik niet ken, waardoor ik me afvraag of ik niet hopeloos achterloop met het bijhouden van de vakliteratuur.

Eén column (december 2006) wijdde hij geheel aan de plaats van de (groeps)psychotherapie in Frankrijk, met aandacht voor de sterke Lacaniaanse traditie, maar ook voor het gebrek aan eisen die gesteld worden aan vooropleiding, waardoor historici en taalwetenschappers zich daar tot psychoanalyticus kunnen laten opleiden. Ook interessant om terug te lezen: in Frankrijk wordt psychotherapie niet vergoed door de *sécurité sociale* als de psychotherapeut geen medicus is.

Leerzaam en boeiend

Zijn column *Back to basics* (juni 2008) eindigt met de volgende woorden:

‘In uw therapiegroep wordt u geconfronteerd met groepsdynamiek, die alles wat zich afspeelt in sterke mate beïnvloedt en maakt dat u in onvoorziene situaties belandt.

Ook dient u zich te realiseren dat een goede indicatiestelling nodig is, want voor allerlei patiënten zijn speciale groepstherapiemethoden nodig en biedt het voorafgaande geen soelaas. En tot slot: er werd besproken wat er globaal met uw patiënten/groepsleden aan de hand was, maar niet wat er met u aan de hand is. Toch maken groepstherapeuten deel uit van het ‘systeem’ en hebben hun attitude en persoonlijkheid een grote invloed op wat zich in therapiegroepen afspeelt. Zeker is echter dat u in bent voor leerzame en boeiende ervaringen.’

Na het beëindigen van zijn column in dit tijdschrift hielden Tom Berk en ik op zeer onregelmatige wijze via e-mail contact met elkaar. Altijd had hij belangstelling voor nieuwe ontwikkelingen in de ggz in het algemeen en voor het wel en wee van de groepspsychotherapie in Nederland in het bijzonder. Deze digitale correspondentie werd geleidelijk steeds persoonlijker, en ging dan gepaard met het uitwisselen van boekentips (meestal fictie), het leuke en het lastige van het schrijfproces, en impressies van de natuur en het goede leven in zijn dorp op de berg, met de heerlijke zomers en de strenge winters. Over zijn ziekte was hij open en realistisch, en hij benadrukte steeds wat hij wél allemaal kon en waar hij van genoot. En steevast schreef hij dat ik, en met mij de hele redactie van *Groepen*, meer dan welkom was om onder het genot van een goede wijn bij hem thuis over de groepstherapie van gedachten te wisselen. Dat dit er om allerlei praktische redenen niet van gekomen is, is een gemiste kans.

We zullen het voortaan zonder hem moeten doen; zijn nalatenschap in de vorm van al zijn publicaties en zijn leermeesterschap voor de groepspsychotherapie in Nederland zal ongetwijfeld nog jarenlang levendig

blijven. Wij zijn dankbaar voor wat hij betekent en betekend heeft voor ons werk.

Arnout ter Haar